

Engler Ágnes

A család szerepe az eredményes életpálya kialakításában

Tanulmányunkban a család és a tanulás kapcsolata áll a fókuszban. Oktatásszociológiai kutatásokból ismerjük a tanulók szocioökonómiai státuszának jelentőségét, a családi háttér erőteljes befolyását a tanulói teljesítményre (vö. pl. Bourdieu 1978, Boudon 1981, Coleman 1998, Bukodi 2000, Róbert 2004, Pusztai 2005, Csapó et al. 2014). Jelen dolgozatban azt vizsgáljuk meg, hogy a felnőttkori tanulásba történő bekapcsolódást, részvételt, eredményességet miként alakítja a saját család. Célunk továbbá rámutatni arra, hogyan befolyásolja a családi háttér a munkavállalók tanulói és szakmai karrierjét, miként nyúlik túl a család szerepe az egyén életén, egészen a társadalmi és gazdasági hatékonyságig.¹

„Büszkék vagyunk egymásra, segítjük egymást” – hangzott el egy családos egyetemi hallgatóval készült interjúban, amelyben a család megerősítő támogatását fejtette ki a megkérdezett. A harmonikusan működő család különböző területeken megnyilvánuló jótékony hatását számos vizsgálat kimutatta. A társadalmi egészség és egészségmagatartás szorosan összefügg a családi háttérrel, a családban tapasztalt eseményekkel és mintákkal (vö. többek között Kopp-Skrabski 2000, Skrabski 2003, Székely-Susánszky-Ádám 2013). A férfiak számára például a kiegyensúlyozott házasság és a gyermekkel ápoltság jó kapcsolat olyan egészségvédő faktort jelent, amely többszörösiére növeli a magas életkor megélésének esélyét. (Kopp 2010). A férfi-női szerepekkel kapcsolatos elképzelések és realitások azonban nem mindig segítik elő ennek kialakulását (Szabó-Tóth 2014). A posztmodernitás családra gyakorolt hatását Farkas (2006) az egymás iránti felelősség elutasításában, a tartós kötöttség elkerülésében látja, és következményei között tartja számon a válások számának emelkedését, a

házasodási kedv és a termékenység csökkenését, a család instabilitását. A családformák pluralizációját és a főbb demográfiai változásokat elemezve Harcsa – Monostori (2014) felhívják a figyelmet, hogy a családszerkezetben történt változások csak részben utalnak a család funkcióiban bekövetkezett változásokra vagy a családtagok szerepváltozásaira.

A teljes, egészséges családban való nevelkedés kedvez az értelmi intelligencia kialakulásának (Buda 1998), de a kora gyermekkori családi körülmények a felnőtt társadalmi sikerességre is hatnak (Czeizel 2004). Kovács (2014) eredményeiből kitűnik, hogy a lakosság mentális és fizikai jóllétére is jótékony hatással van a rendszeres sportolás, ami pedig a családban elsajátított minták következménye. A szülői minták továbbélése (vagy tudatos kerülése) mellett azonban tudatos készülésre is szükség van, ezt segíti elő a családi életre nevelés (Hortobágyiné-Komlósi 2011, Grész 2011, Komlósi 2014). A felnőttkori szakmai és magánéleti pálya sikeres befutása több összetevő függvénye, és a származási család az egyik kulcstényezője. Kérdés, vajon felnőttkorban is hasonló szerepe van-e a saját családnak a megfelelő életpálya kialakításában. Breloer (2001) például a szakmai fejlődéshez szükséges önképzés motivációját életeseményekhez köti (pl. szülővé válás, munkahely elvesztése), amelyek során az egyén tanul és tapasztalatokat szerez. Abrahamsson (1984) pedig a családi életben megszerzett képességek fontosságát hangsúlyozza, mivel a gyermeknevelés területén kialakult jártasságok a munka világában is jól hasznosíthatók. Aslanian és Bricknell (1980) is hasonlóan vélekedik: a felnőttek tanulóshoz való viszonyulását a családdal kapcsolatos életeseményekhez köti (pl. a házasság, a gyermek születése, későbbi iskolába lépése). Goldrick-

Rab és Sorensen (2010) a családon belüli és ahhoz közeli kapcsolatok támogatásában látták a gyermeket nevelő hallgatók sikerességét, és elméleti modelljükben nagy szerepet tulajdonítanak a magánéleti és tanulói státuszok összefüggéseinek. Scott és munkatársai (1998) hasonló eredményekre jutottak, a gyermek mellett tanuló egyetemisták életkörülményeit találták a legmeghatározóbbnak a tanulmányi életútban, a támogató háttérrel védőfaktornak a lemorzsolódás területén. A felnőttkori tanulás kudarcában Kerülő (2013) szerint szintén a család az egyik lehetséges hátrító tényező.

A családi támogatás hatása a felsőfokú tanulmányokra

A családi életeseményekkel – elsősorban a gyermekvállalással, gyermekneveléssel kapcsolatos döntéseket és történéseket, valamint a párkapcsolatok stabilitását tekintve – meghatározó összefüggést találunk a felnőttkori tanulás jellemzőinek feltárásakor különböző kutatások adatait elemezve. Első alkalommal erre akkor figyeltünk fel, amikor egy utánkövetéses vizsgálat során egyetemista és főiskolás, kisgyermeket nevelő nőket kerestünk meg (Engler 2011). A kutatás az Észak-Alföld régióban valósult meg két adatfelvétellel 2006 és 2009 között, összesen 336 kérdőívvel. Első alkalommal gyesen, gyeden lévő hallgatókat igyekeztünk elérni a postai kérdőívvel, akik a régió felsőoktatási intézményeiben részesülő képzésben tanultak. A második megkeresés három évvel később történt, amikor a gyermekgondozási időszakban diplomát szerzett, időközben a munkaerőpiacra reintegrálódott munkavállalókat kérdeztünk meg. Érdeklődésünk középpontjában az állt, vajon a gazdasági értelemben vett inaktív évek alatt mi késztette a kisgyermekes hallgatókat a felsőfokú tanulmányok elkezdésére, milyen eredményességgel haladnak előre tanulmányaikban, és később hogyan tudták mindezt kamatoztatni a munkaerő-piaci reintegráció során.

Kutatásunkban külön hangsúlyt kapott az, hogy a válaszadók milyen módon látták lehetségesnek a családi teendők és a tanulás összeegyeztetését. A továbbtanulásról szóló döntésekben nagyfokú támogatást tapasztaltunk a

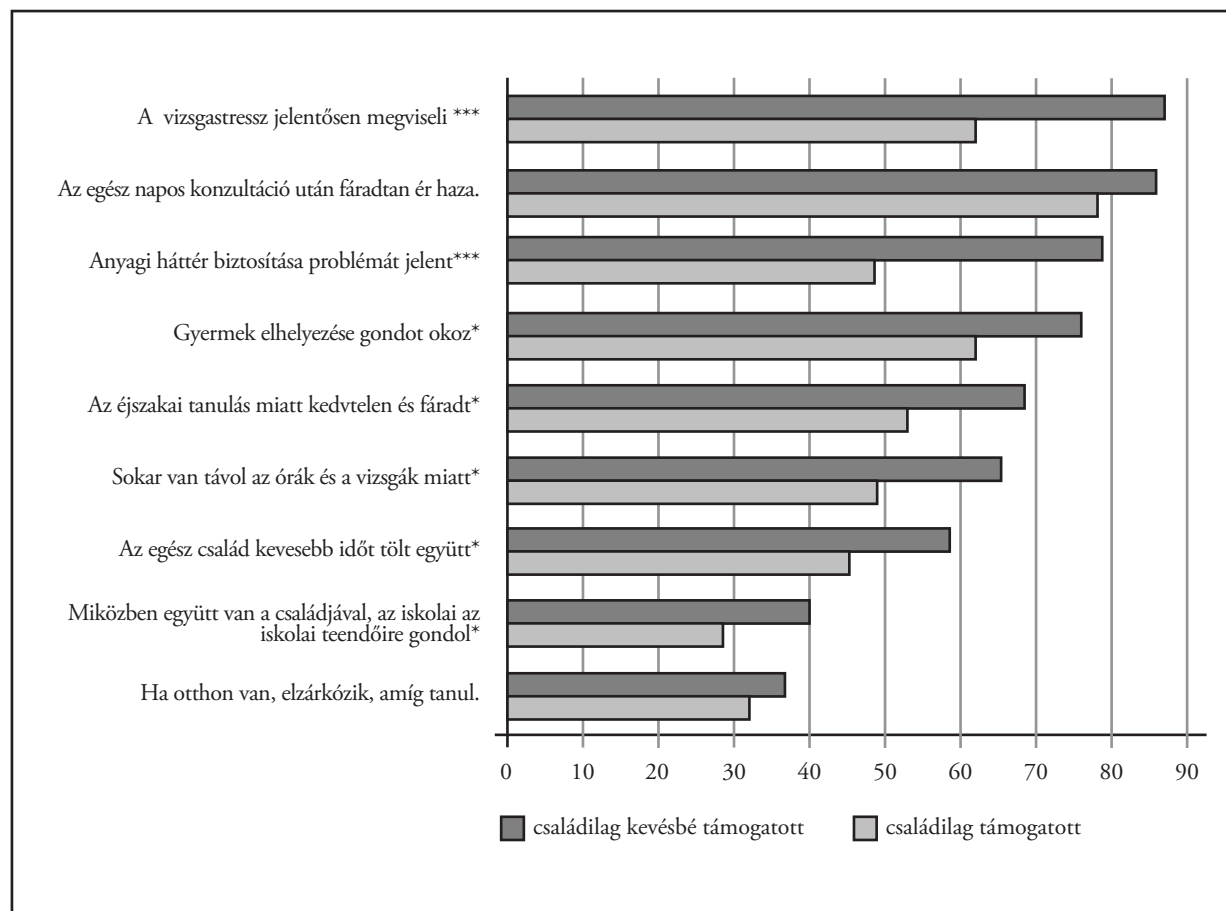
családtagok, elsősorban a kismamák szülei és házastársai részéről. Megfigyeltük azonban, hogy a hallgatók nagy részénél ezek a kezdeti támogatások idővel csökkennek. A szülők és társak kevesebb alkalommal vállalják át a tanulás miatt kieső teendőket, például a háztartásban nyújtott segítséget (bevásárlás, főzés, takarítás), a gyermekgondozással kapcsolatos feladatokat (pelenkázás, sétáltatás) vagy a gyerekfelügyeletet.

A családi háttértámogatás meghatározó jelentőséggel bír a tanulmányi időszak egésze alatt. Azok a hallgatók, akik folytonos segítséget tapasztalhattak meg az egyetemi vagy főiskolai tanulmányaik alatt, objektív és szubjektív adatokkal mérve is kimutathatóan eredményesebbnek bizonyultak. Az objektíven mérhető adatokkal alátámasztható eredmények a félévi átlagokban, a nyelvvizsgák, halasztások számában, a tanulás iránti motivációt mérő skálákon, a későbbi elhelyezkedési mutatókon váltak kimutathatóvá. A válaszadó hallgatók önbevallásán alapuló mutatók a tanulás és család összeegyeztetésével, a tanulásra fordított idő mennyiségével és minőségével függtek össze. Az elemzésekből egyértelműen kiderült, hogy a családtagjaik által inkább támogatott hallgatók hatékonyabban tanultak: az időbeosztásuk kedvezőbb volt, a tanulásra fordított időt produktívan ki tudták használni, jobb volt a stresszkezelésük, és kevesebb volt a konfliktusuk családtagjaikkal. Ugyanakkor könnyebben és hatékonyabban tudtak bekapcsolódni az egyetemi vagy főiskolai közösségekbe, hathatósabban használták a tanulmányi ügyekkel kapcsolatos információkat, hatékonyabb volt a csoporttársaikkal és oktatóikkal történő együttműködésük.

A családi segítséget nagyobb mértékben nélkülözők kimutathatóan több problémával szembesültek a felsőfokú tanulmányok során (1. ábra). A tanulásból adódó stressz, fáradtság, időhiány mindkét csoportnál jelentős probléma, azonban ezek kezelése és hatása szignifikánsan összefügg a családi háttér idő- és figyelemráfordításával. Az ábrán látható, hogy a gyermek elhelyezése még a támogatottabb családokban is jelentős probléma (több, mint 60%). Különösen így van, ha a szülők még aktívak, vagy ha a férj munkaideje nem engedi meg a gyermekfelügyelet átvállalását a konzultációk vagy vizsgák, illetve az otthoni tanulás ideje alatt.

1. ábra

A kisgyermekük mellett felsőfokú tanulmányokat folytató hallgatók nehézségei a családi támogatás mértéke szerint, százalék

*** sign.=0,000 ** sign.=0,004 *sign.=0,01-0,05

A tanulás és család összeegyeztetésében első-sorban a férjek szerepét kell kiemelni, akiknek szintén plusz terhet jelent a kieső feleség és anyai szerepek pótlása a napi munkavégzés mellett. Ahol ez kedvezően valósult meg, ott a tanulás miatt fellépő házastársi konfliktusok előfordulása a kérdőívet kitöltők válaszai szerint jelentősen kisebb. A családjukat biztosan maguk mögött tudók esetében 5-6%-os a különböző jellegű problémák aránya, míg a másik hallgatói csoport 40%-ánál a sok tanulnivaló miatt lép fel feszültség, húsz százalékuk a gyakori távollét miatt kerül összetűzésbe férjével, az anyagi terhek egytizedüknél okoznak problémát.

A tanulmányi eredményesség és a családi állapot összefüggései

A következő, 2013-ban végzett regionális vizsgálatunkban szélesítettük a kutatásba bevontak körét, a régió felsőoktatási intézményeiben részesítésű (levelezős) képzésben tanuló összes hallgatót megkerestük. Az empirikus adatfelvétel során 26 interjú készült el, a kérdőíves megkeresésre 1092 értékelhető válasz érkezett. Kutatási kérdéseink ezúttal nem a gazdasági aktivitás és tanulás összefüggéseire fókuszáltak, hanem a felnőtt tanulók sajátosságaira, eredményességére, motivációjára, igényeire (Engler 2014).² Az adatok elemzése

során azonban figyelemmel voltunk arra, milyen esetleges eltérések adódhatnak a két (tanulás, munka) és a három (tanulás, munka, család) fronton tevékenykedő felnőttek között. A válaszadók 40%-a él házasságban, 30%-uk élettársi kapcsolatban, és ugyanennyi az egyedülállók aránya. A hallgatók 45%-a gyermeket nevel: 478 fő jellemzően kétgyermekes családjára vagy családjára, 37%-uknak egy gyermeke van, a nagycsaládosok aránya pedig 18%. A két év alatti kisgyermeket nevelők mellett (15%) magas a nagykorú gyermekkel rendelkezők aránya (30%).

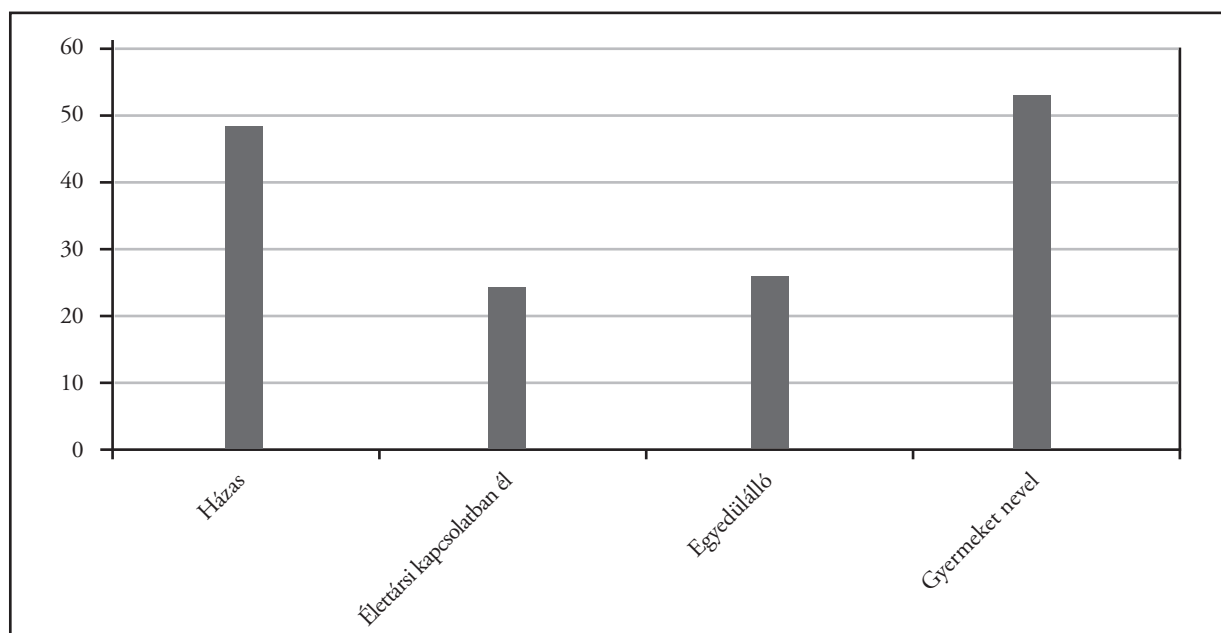
A hallgatói eredményesség és az elköteleződés elrendeződése közötti kapcsolat vizsgálati eredményei a várthoz képest eltérően alakultak. Feltételeztük ugyanis, hogy a munka és család mellett tanulók ideje, energiája, figyelme többszörösen megoszlik kötelezettségeik miatt, ami a tanulásban nyújtott teljesítményt, valamint a felsőfokú intézménybe történő integrálódást visszaveti. Az eredményesség mérésére több kérdéscsoport összevonásával eredményességi indexet alkottunk. Ez a mutató viszonylag objektívnek tekinthető, mivel az utolsó félévi átlag, az idegen

nyelv ismerete és a nyelvvizsgával való rendelkezés vagy nem rendelkezés alkotja. A másik megközelítés szubjektív jellegű, a hallgatók önértékelésén alapul: mennyire érzi magát motiváltnak, milyen gyakran jár órára, milyen fokú az aktivitása a szemináriumon, milyen alapossággal készül vizsgára, mennyire becsületes módon jár el a beadandók elkészítésénél és a vizsgákon, milyen mértékben tartja be a határidőket.

Az eredményességi mutató alapján a megkérdezetteket két csoportra osztottuk: eredményesekre és kevésbé eredményesekre. A 2. ábra az eredményes hallgatók megoszlását szemlélteti családi állapotuk szerint. Általánosságban elmondható, hogy a nők fele (55%-a) az eredményes csoportba tartozik, a férfiaknak pedig a harmada (32%). Családi állapot szerint is szignifikáns összefüggés áll fenn, miszerint a legeredményesebb hallgatók a házasságban élők (az eredményes hallgatók felét teszik ki), az élettársi kapcsolatban élőknek és az egyedülállóknak egyaránt negyede tartozik ide. Úgy tűnik tehát, hogy a stabil párkapcsolat és a gyermeknevelés nem hátráltatja a felnőttkorban végzett tanulási folyamatot, sőt, elősegíti azt.

2. ábra

Az eredményes hallgatók aránya családi állapot szerint, százalék

(sign=0,000)

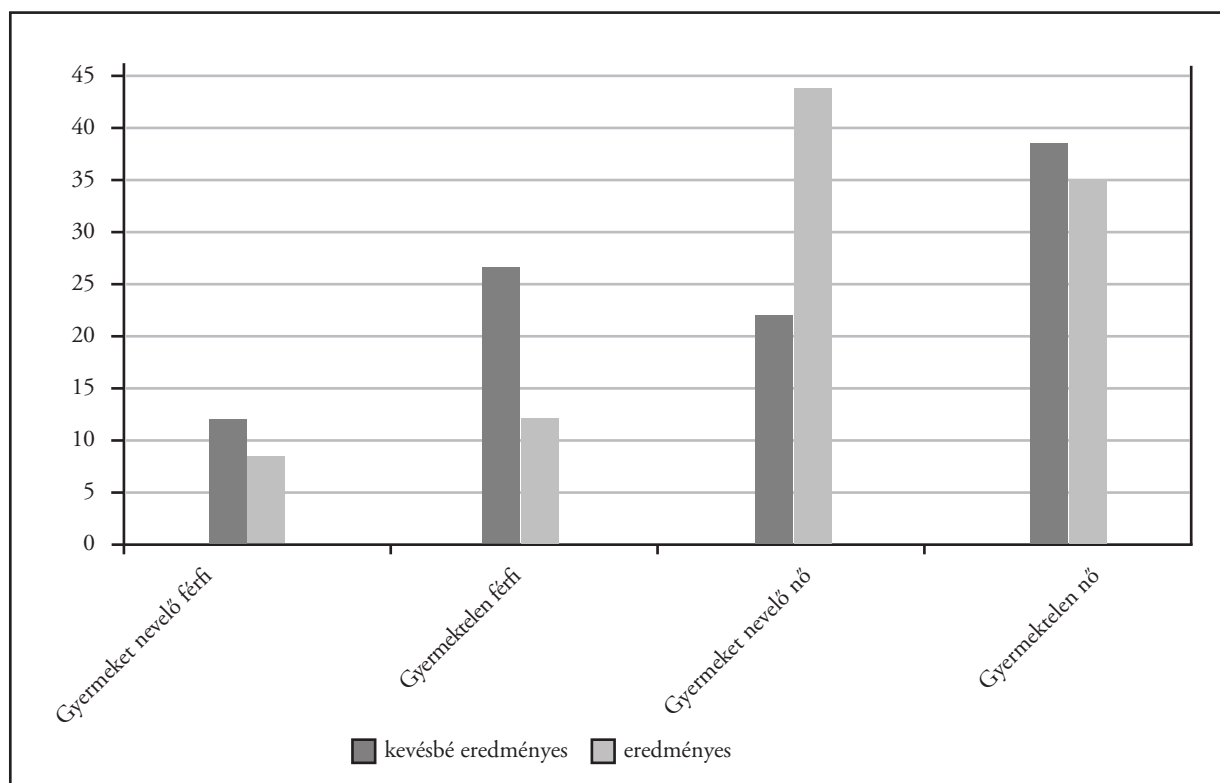
Ezt mindkét nem esetében megfigyelhetjük: a gyermeket nevelő nők sokkal jobban teljesítenek, mint a gyermektelenek, s ez a férfiakra is igaz, valamivel kisebb különbséggel (3. ábra). A gyermekes férfiak és gyermekes nők közti különbség tükrözi az egész mintán észlelt különbséget (azt, hogy a formális oktatásban a nők eredményesebbek), de ugyanez igaz a gyermektelen férfiak és nők közti eltérésre is. A családos hallgatók eredményességét a gyermekszám sem befolyásolja negatívan, ellenkezőleg: minél több gyermeke van a hallgatónak, annál jobban teljesít a tanulás világában.

Eredményeinket országos felvételen alapuló adatbázisokon is megvizsgáltuk.³ A diplomás-utánkövető vizsgálatok adatain hasonló jelenséget fedeztünk fel: a gyermeket nevelő hallgatók szignifikánsan magasabb eredményességi csoportokban jelentek meg (Engler 2012). A gyermekek számának emelkedése ebben a

mintában sem hat negatívan a teljesítményre, de az előzőtől eltérően nem növekszik a gyermekszámmal a teljesítmény, az egy, két vagy több gyermeket nevelők eredményei közel hasonlóan alakulnak. Eredményeinket magyarázhatja, hogy az eleve előnyösebb gazdasági és kulturális háttérrel rendelkezők vállalnak inkább gyermeket, akik egyébként is jobban teljesítenek. Az adatbázisokon elvégzett regressziós elemzések azonban nem vagy gyenge összefüggést mutatnak ebben a tekintetben: az egyes modellekben a gyermek megléte (vagy nem léte) és a gyermekszám-magyarázó változókon kívül a társadalmi nem befolyásolja az eredményességet. Ezek alapján feltételezzük, hogy a gyermekneveléssel és gyermekgondozással együtt olyan tudásra és (elsősorban) kompetenciákra tesznek szert a férfiak és nők egyaránt, amelyek kiválóan alkalmazhatók az önképzésben és vélhetően a fizetett munkavégzésben is.

3. ábra

Tanulmányi eredményesség nem és utódok szerint, százalék

(sign=0,000)

A családtagok szerepvállalása a tanulmányok ideje alatt

A kutatáshoz kapcsolódó interjúfelvételek során számos alkalommal megjelent a családi háttér jelentősége, elsősorban nem a származási, hanem a saját családot illetően. A hallgatók beszámoltak arról, társaik hogyan támogatják őket, miként segítik át a nehezebb időszakokon konkrét támaszt nyújtva, ahogy például a következő alany meséli: *„A párom kiemel a gép elől, amikor már rádőlök. Rám adja a kabátot, a csizmát, kilök az ajtón és azt mondja, egy órát elmegyünk sétálni... És akkor viszonylag annyi idő alatt a feszültség is kimegy belőlem, ő egyébként is nagyon támogató, nyugodt ember. Általában az ő reakciója az, hogy megkérdezi, átnézzek valamit, lefűzsek valamit...”* Hasonló támaszt nyújt egy másik hallgató társa: *„Amit a párom el tud intézni, ő vállalkozó, tehát nincs úgy helyhez kötve, akkor feltolom a vonatra, elmondom, hogy kit keresel, hova mész és vagy el tudja intézni, vagy nem.”*

Korábban elmaradt továbbtanulás pótlásánál is megjelenik a társ segítsége: *„Ő [a férje] is mindenben támogat. Mikor otthagytam az egyetemet, muszáj volt támogatnia abban is, mert akkor már terhes voltam, és anyagilag sem úgy álltunk, hogy esküvő, gyerek, egyetem – sok lett volna. De ő mindig mondta, mikor már nagyobbak lettek a gyerekek, hogy menjek vissza tanulni. És ahogy találtam egy jobb időbeosztású munkahelyet, ezt meg is tettem. A férjem nagy öröme, azóta is mindenben segít, még vizsgaidőszakban a házi teendőket is átveszi, hogy nélküle nem menne”* – emlékszik vissza a korábbi tanulmányait félbeszakító hallgató.

A gyermekek szintén pozitív hatással lehetnek szüleik továbbtanulására. Egyfelől ösztönzik őket a jelentkezésre, a nagyobbak segítenek az otthoni feladatokban, sőt, a felkészülésben. *„A gyerekek nagyon örülnek neki [hogy tanul]. Most már nemcsak én noszogatom őket, hanem ők is engem, viszont sokat segítenek, mert ugye nagylányaim vannak, az egyik gazdasági főiskolás, tehát ők teljesen pozitívan fogadják, és engem támogatnak. Sőt, lökdösnek előre, mert néha azért elesek..., de ők nem hagyják, nem hagyják, és ez nekem nagy segítség”* – vallja az egyik hallgató. Másfelől sokan úgy gondolják, a saját példájuk jótékony hatással lesz gyermekeik tanulási attitűdjére: *„azt szeretném, ha ők [gyerekei] is továbbtanulnának, egyetemre járnának, és így talán példát is mutatok nekik, hogy én még*

ennyi évesen is tanulok.” Emellett egyes szakokon a tanultakat a gyerekekkel történő otthoni készülés során is kamatoztathatják: *„amit megszerzünk tudást, azt is fel tudjuk majd használni, nem a pici gyereknél, de a nagyobbánál”*.

A család mint támogató közeg fontos szereppel bír tehát az elvárások teljesítésében, ugyanakkor, mint látni fogjuk, éppen ezen a területen csapódik le leginkább a több éves tanulási beruházás nehézsége. Amint ezt egy válaszadó megfogalmazta: *„akinek van munkahelye, annak nem lehet kimutatni, hogy én most ideges vagyok, fáradt vagyok, nem kezdek el vitatkozni... A család issza meg a levét, aki közel áll hozzám, mert az látja, hogy most el kell vinnem, mert tanulni kell, nincs idő mással foglalkozni.”*

Problémák és megoldandó nehézségek

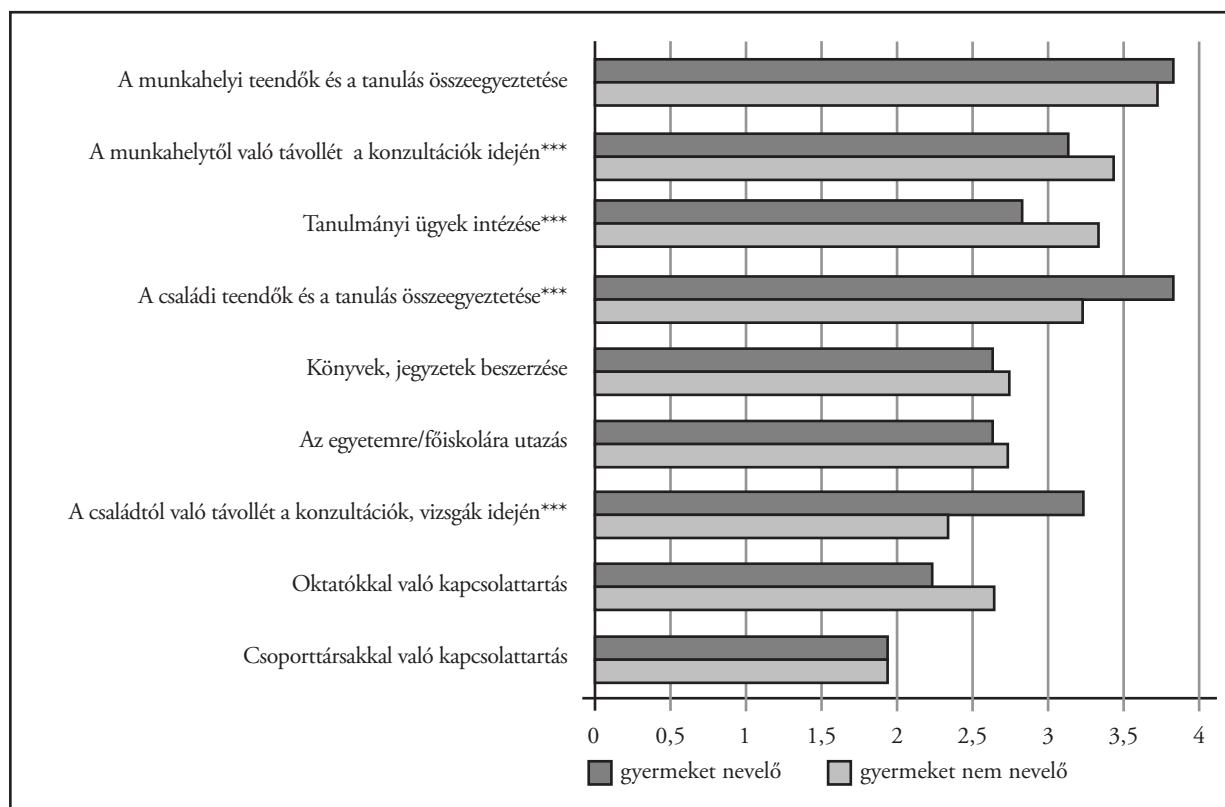
A felnőttek tanulása kapcsán feltételeztük, hogy a problémák jelentős része a munka, a magánélet és a tanulás összeegyeztetésének nehézségére koncentrálódik. Ahogyan korábbi vizsgálatunkban, úgy a 2013-ban végzett, nagymintás kérdőíves vizsgálatban is kitértünk a problémás területek feltárására. A tanulmányok során felmerülő akadályok természetesen minden hallgatót érintenek, a nehézségek típusa és mértéke a családi állapot mentén azonban számos szignifikáns eltérést mutatott. Megkértük a hallgatókat többek között arra, értékeljék a felsorolt nehézségeket saját tapasztalataik alapján (4. ábra).

A gyermeket nevelők legkomolyabb nehézségnek a tanulás és a családi élet összehangolását érezték (négyes skálán átlagosan 3,7). A hallgatók elmondása alapján a család és munka mellett leginkább éjjel jut idejük a tanulásra, az ebből adódó fáradtság azonban kihat mindkét élettérre. A családtagokkal töltött idő csökkenése állandó lelkiismeret-furdalással tölti el őket: *„nincs annyi időnk szerintem a családra. Nekem konkrétan lelkiismeret-furdalásom van a gyerekekkel szemben. Ő most kicsi, és most tudnám kiélni. De most így már reggel áttranszformálok a nagyhoz, fél nyolckor, óramű pontossággal, és estig ott van”* – nyilatkozta ezzel kapcsolatban egy interjúalany. A kvantitatív felmérés adatsorában is jól látszik, hogy a családtól való távollét a saját családdal rendelkezőket sokkal inkább megviseli, mint a származási családban élőket (meg kell jegyezni, hogy az egyedülállók döntő többsége a szülői házban él).

4. ábra

A tanulás során felmerülő nehézségek szülői státusz szerint, négyfokú skálán

*** sign.=0,000 ** sign.=0,004 *sign.=0,01-0,05

A munka és tanulás összeegyeztetését a válaszadók egységesen komoly problémaként élik meg. A kérdőív nyitott válaszaiban lehetőség volt igényeket megfogalmazni a képzéssel kapcsolatban, itt a legtöbb válasz a munka melletti tanulás rugalmasabbá tételére irányult. Így például felvetődött a konzultációk idejével kapcsolatos javaslat, a szakmai okokból történő, igazolt távolmaradás elfogadása, a hozott tudás beszámítása. Érdekes azonban, hogy a munkahelyi távolmaradás a gyermeket nem nevelők számára nehezebben megoldható probléma, ennek oka sem az interjúkból, sem a kérdőívekből nem derül ki.

A beszélgetésekből azonban kitűnik, hogy bár a munkáltatók általában örülnek, ha a munkaerő képzéssel magát, azonban az ehhez szükséges feltételeket nem mindig biztosítják. „Nekem a három év alatt négy főnököm volt két különböző munkahelyen. Mindig másféle igazgatási döntés volt, általában olyan, hogy még szabadságra is alig engedtek.” – mondja egy hallgató, amit egy másik felnőtt tanuló is megerősít: „én eddig

két munkahely alatt tanultam, közvetlenül egyik helyen sem mondják, hogy ne menj tanulni, tehát elengednek, mert úgy gondolják, hogy nekik is érdekük, ha tudsz. Viszont nem tolerálják a kimaradást. Tehát a munkát időben az asztalra kell tenni, és azt kifogásként nem fogadják el, hogy te tanulsz vagy vizsgázol. Úgy oldd meg, hogy a munka a tanuláshoz ne menjen kárára.” Akadt azonban jó példa is: „Szerencsére a munkáltatóm megértő, és megbeszéltük, hogy ha sulis van, mennem kell, illetve ha vizsgára kell tanulnom, akkor csúszthatok.”; „Ő [a főnöke] rugalmasan megértette, hogy továbbtanulási szándékom van, és ebben támogat. (...) Kiseb belső súrlódás a munkatársakkal előfordul, akkor egyezkedek...”

A felsőoktatási tanulmányokhoz kapcsolódó olyan mindennapi feladatok, mint az ügyintézés, a könyvek beszerzése, az utazás, de az oktatóval történő kapcsolattartás is a gyermektelen hallgatóknak okoz nagyobb problémát. Úgy sejtjük, ezen a téren is a korábban említett „családi kompetenciák” segítik a gyermekes hallgatókat.

Mind a tanulás menedzselésében (időbeosztás, hatékonyság, aktivitás, teljesítés), mind a tanulmányokhoz kapcsolódó tevékenységekben (fizetett munkavégzés harmonizálása, tanulmányi ügyek intézése, jegyzetek és információk megszerzése, személyes kapcsolatépítés) egyaránt használhatják azokat a képességeket, készségeket, amelyek a családi életben alakulnak ki vagy fejlődnek tovább (pl. időmenedzsment, koordináció, kooperativitás, kommunikáció, tolerancia, empátia területén). A családi feladatok mennyiségével és az eredményességgel kapcsolatos elgondolásunkat alátámasztja Harcsa (2014) időmérleg-kutatásának egyik eredménye, miszerint az egy gyermeket nevelők abszolút értékben is több időt fordítanak utódjukra, mint a több gyermeket nevelők, ami – a családi kohéziót mint családi tőkét értelmezve – egyfajta tökehiányra utal, s még a többedik gyermek vállalását is befolyásolhatja.

Összefoglalás

Tanulmányunkban a munka mellett tanuló hallgatók sajátosságait tekintettük át, a családi háttér szerepének bevonásával. Szándékolt céllal nem a származási család tanulási eredményekre gyakorolt hatását elemeztük, hanem a családi állapot és a gyermeknevelés szerepének megjelenését vizsgáltuk a tanulói életútban. Először egy speciális tanulói csoport, mégpedig a diplomájukat a gyes, gyed időszakában megszerző nők tanulmányai jellegzetességére figyeltünk. A kisgyermek mellett megvalósuló önképzés különleges helyet foglal el a felnőttkori tanulásban, hiszen a hallgató tanulásra fordított idejét és figyelmét nem ön maga határozza meg, hanem szorosan kell alkalmazkodni a három év alatti gyermek igényeihez.

A felsőoktatásban tanuló kisgyermekes nők ezért különösen számítanak a szűk környezetük támogatására. A kérdőíves vizsgálat eredményeiből láttuk, hogy minél erősebb ez a támogató családi háttér, annál eredményesebb a tanuló. Az eredményesség nem kizárólag tanulmányi teljesítményt jelent, hanem magában foglalja azokat a jelenségeket, amelyek meghatározzák hallgatói mivoltukat az akadémiai közegben, valamint a tanulás és családi élet összeegyeztetésének sikerességét. Ez alapján egyrészt elmondható, hogy a folytonos családi háttértámogatás jótékony hatással bír a tanulmányi sikerességre és a felsőoktatási integráltságra (erről közvetlen adatsorokat nem

jelenítettünk meg, de a kutatás fő eredményei közé tartozik a hatékony bevonódás a tanulói, felsőoktatási közösségekbe). Másrészt a családi életre ható problémák (együtt töltött idő redukálódása, elmaradt otthoni feladatok, tanulásból adódó feszültség, kialvatlanság, vizsgastressz, de még a tanulás anyagi jellegű kiadásai is) megjelennek ugyan, bár nem olyan mértékben telepedik rá a családi kapcsolatokra, mint a segítséget nélkülözők esetében.

A családi háttér hatását megfigyeltük szélesebb körben is, ahol már nemcsak kisgyermekes felnőtt hallgatókat kerestünk meg. A kutatásban vizsgált tanulmányi eredményesség szignifikánsan összefüggött a családi állapottal és a gyermekneveléssel, ezért összehasonlítottuk ezeket a hallgatói csoportokat. Az eredmények szerint a stabil, tartós partnerkapcsolat rendkívül pozitívan hat a tanulói teljesítményre, a házasságban élők szignifikánsan jobban teljesítenek. A gyermeknevelés hatása még ennél is erősebbnek bizonyult, a gyerekes hallgatók eredményesebbek, sőt ez az eredményesség egyenes arányban növekszik a gyermekszám növekedésével. A tanulmányi karrierbe nemcsak a klasszikus értelemben vett mutatók tartoztak bele (mint például az átlag, nyelvvizsga, lemorzsolódás, sikeres vizsgák stb.), hanem vizsgáltuk a felsőoktatási integráltságot is. Az előzőekhez hasonlóan azt tapasztaltuk, hogy a saját családdal rendelkezők oktatóikkal és hallgatótársaikkal hatékonyabb együttműködést valósítanak meg, könnyebben eligazodnak az adminisztratív és tanulásszervezési ügyekben, s hatékonyabban hangolják össze a munkahelyi és tanulmányi feladataikat.

A támogató család mint háttérország tehát többszörösen segíti a tanulói karrier kibontakozását, ami egyben a szakmai karrier erősítését is jelenti. A tanulás, mint az emberitőkébe történő befektetés, a munka világában jelenik meg hozamként, ami viszont nemcsak az egyén számára, hanem a közösség számára is hozzáadott értéket jelent. Ennek alapján megfogalmazható, hogy a munkaerőpiac ugyan profitál a munkavállalók emberitőke-beruházásaiból, de a tanulási folyamatot és ezzel együtt a megszerzett tudást, kompetenciákat láthatóan a családi háttér jelentősen befolyásolja. Más megfogalmazásban: az emberi tőke és a családi tőke egymással szorosan összefügg. A társadalomnak, amelynek gazdasági érdeke a jól képzett munkaerő, ebből a nézőpontból ugyanilyen érdekévé kell, hogy váljon a biztos családi háttérrel rendelkező munkavállaló.

Irodalom

Abrahamsson, K. (1984): Does the Adult Majority Create New Patterns of Student Life? Some Experiences of Swedish. *European Journal of Education*, 3 (19), 283–298.

Aslanian, C. B., Bricknell, H. M. (1980): *Americans in Transition: life changes as reasons for adults learning*. New York, College Entrance Examination Board.

Boudon, Raymond (1998): Társadalmi egyenlőtlenségek a továbbtanulásban. In: Halász Gábor – Lannert Judit (szerk.) *Oktatási rendszerek elmélete*. Budapest, Okker Kiadó. 406–417.

Bourdieu, Pierre (1978): A társadalmi egyenlőtlenségek újratermelődése. Budapest, Gondolat.

Bratti, M. (2003): Labour Force Participation and Marital Fertility of Italian Women: The Role of Education. *Journal of Population Economics*, 3 (16) 525–554.

Breloer, G. (2001): Subjective Faktoren und institutionelle „Granzen“ im Seniorstudium-Probleme und Chancen. In: Breloer, Gerhard – Evers, Reimund – Ladas, Hildegard – Levermann, Ursula (ed.). *Studium im Alter aus Sicht der Lehrenden und Jüngerer Studierenden*. Berlin-New York-München, Waxmann Münster. 6–15.

Buda Béla (1998): Empátia... a beleélés lélektana. Budapest, Ego School.

Bukodi E. (2000): Szülői erőforrások és iskolázási egyenlőtlenségek. In: Elekes Zsuzsanna – Spéder Zsolt (szerk.): *Törések és kötések a magyar társadalomban*. Budapest: ARTT–Századvég. 13–27.

Coleman, James S. (1998): A társadalmi tőke az emberi tőke termelésében. In: Lengyel György – Szántó Zoltán (szerk.): *Tőkefajták: a társadalmi és kulturális erőforrások szociológiája*. Budapest, Aula Kiadó, Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem. 11–45.

Csapó Benő – Fejes József Balázs – Kinyó László – Tóth Edit (2014): Az iskolai teljesítmények alakulása Magyarországon nemzetközi összehasonlításban. In: Kolosi Tamás – Tóth István György (szerk.): *Társadalmi Riport 2014*. Budapest, TÁRKI. 110–136.

Engler Ágnes (2011): *Kisgyermekes nők a felsőoktatásban*. Budapest, Gondolat.

Engler Ágnes (2012): Férfiak és nők a felsőoktatás részesítésében. *Felsőoktatási Műhely* 2. 95–106.

Farkas Péter (2006): A szeretet közössége: a családpszichológia alapjai, Budapest, L'Harmattan.

Grész Gábor (2011): A Családi Életre Nevelő (CSÉN) programok kiemelkedő tartalmi elemei, *Új Pedagógiai Szemle* 1-5. 283–302.

Goldrick-Rab, Sara – Sorensen, Kia (2010): Unmarried Parents in College. *The Future of Children*, Vol. 20, No. 2. 179–203.
Harcza István (2014): Családi kohézió – A szülők és a gyermekek társas együttléte a mindennapok világában. A gyermek családkban élők időfelhasználása. KSH Műhelytanulmányok 5. Budapest, Központi Statisztikai Hivatal.

Harcza István – Monostori Judit (2014): Demográfiai folyamatok és a családformák pluralizációja Magyarországon. In: Kolosi Tamás – Tóth István György (szerk.): *Társadalmi Riport 2014*. Budapest, TÁRKI. 83–109.

Hortobágyiné Nagy Ágnes – Komlósi Piroska (2011): A családi életre nevelés és a társas kapcsolati kultúra fejlesztése az iskolában, *Új Pedagógiai Szemle*, 1-5. 86–91.

Kerülő Judit (2013): A felnőttkori tanulás kudarcainak lehetséges okai. *Szakképzési Szemle*, 29. évf. 3. sz. 43–59.

Komlósi Piroska (szerk.) (2014): *Felkészítés a családi életre és a kapcsolati kultúrára*. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó.

Kopp Mária – Skrabski Árpád (2000): Pszichoszociális tényezők és egészségi állapot. *Demográfia* 2-3. 252–258.

Kopp Mária (2010): A gender kutatások népegészségügyi és demográfiai jelentősége. *Mentálhigiéne és Pszichoszomatika*, 4. 243–254.

Kovács Klára (2014): Boldogító mozgás. A sportolás hatása a partiumi hallgatók szubjektív jóllétére, lelki edzettségére és egészségének. *Kapocs* 2. 2–13.

Pusztai Gabriella (2005): Társadalmi háttér és iskolai pályafutás. *Educatio* 3. 534–553.

Róbert Péter (2004): Iskolai teljesítmény és társadalmi háttér nemzetközi összehasonlításban. In: Kolosi Tamás – Tóth István György – Vukovich György (szerk.) *Társadalmi Riport 2004*. Budapest, TÁRKI. 193–205.

Skrabski Árpád (2003): Társadalmi tőke és egészségi állapot az átalakuló társadalomban. Hét szabad művészet könyvtára. Budapest.

Szabó-Tóth Kinga (2014): ...de mi van a férfakkal? Férfiszerpek a változó Magyarországon. *Kapocs* 1. 6–16.

Székely András – Susánszky Éva – Ádám Szilvia (2013): Fialok kockázati magatartása. In: Székely Levente (szerk.): *Magyar Ifjúság 2012*. Budapest, Kutatópont.

Jegyzetek

- 1 A tanulmány az OTKA (K-101867) által támogatott Tanuló régiók Magyarországon: Az elmélettől a valóságig című kutatás keretében készült. (Kutatásvezető: Prof. Dr. Kozma Tamás)
- 2 A kutatás a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával valósult meg.
- 3 Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft által készített DPR kutatások.